

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ**

**MANEVİ DANIŞMANLARIN SAHADA YAŞADIĞI
SIKINTILAR**

CENNET FORMA

DENİZLİ, 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

MANEVİ DANIŞMANLARIN SAHADA YAŞADIĞI SIKINTILAR

CENNET FORMA

Danışmanı
Doç. Dr. Ali ÖNCÜ

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS BİTİRME PROJESİ

MANEVİ DANIŞMANLARIN SAHADA YAŞADIĞI SIKINTILAR

Cennet FORMA

Proje Danışmanı: Doç. Dr. Ali ÖNCÜ

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

Cennet FORMA tarafından hazırlanan “**Manevi Danışmanların Sahada Yaşadığı Sıkıntılar**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Doç. Dr. Ali ÖNCÜ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI

Enstitü Müdürü

BEYAN

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsünün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallara özenle riayet edildiğini; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğunu; atıfta bulunan eserlerin tümünü kaynak olarak gösterildiğini; alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Cennet FORMA

ÖNSÖZ

Bu çalışma, manevi danışmanların karşılaştığı zorlukları ve saha deneyimlerini anlamak, paylaşmak ve üzerine düşünmek amacıyla hazırlanmıştır. Manevi danışmanlar, toplumun çeşitli kesimlerine manevi destek sağlamak, duygusal rehberlik yapmak ve yaşamın zorluklarıyla baş etmelerine yardımcı olmak gibi önemli bir rol üstlenirler. Ancak, bu kutsal görevi yerine getirirken manevi danışmanlar da kendi karşılaştıkları sıkıntılarla yüzleşirler. Bu çalışma, manevi danışmanların sahada maruz kaldıkları sıkıntılara odaklanacak, onların deneyimlerini anlamaya çalışacak ve bu önemli mesleği daha iyi anlamamıza yardımcı olacak bir bakış açısı sunulacaktır.

Manevi danışmanlar, insanların ruhsal sağlığını güçlendiren önemli bir destek ağı oluştururlar. Ancak, bu süreçte kendi ruhsal sağlıklarını koruma, etik zorluklarla başa çıkma ve çeşitli toplumsal beklentilere karşı durma gibi konularda da karşılaştıkları zorluklar vardır. Bu çalışma, manevi danışmanların bu zorluklarla baş etme stratejilerini anlamamıza ve bu önemli mesleği daha etkili bir şekilde desteklememize yardımcı olacaktır.

Günlük hayatın karmaşası ve koşuşturması esnasında kişi bazen kendi dar kalıpları arasında sıkışmaya maruz kalır. Özellikle cezaevi, hastane, huzurevi, öğrenci yurtları gibi kişi özgürlüğünün kısıtlanan alanlarda kişinin fiziki ortamı daraldığı gibi iç dünyasında da bir daralma ve sıkışma yaşar. Vücudundaki bir rahatsızlık için doktora danışma kültürü günümüzde sağlam temellere oturmuş olsa da, iç dünyasındaki rahatsızlık için bir manevi danışmana ihtiyacı olduğunun farkında olmayabiliyor. Tarihsel açıdan bakıldığında manevi danışmanlığın ülkemizde diğer alanlara göre daha yeni bir uygulama olması hem toplumsal hem de kurumsal, çalışanların çeşitli sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Umarız bu çalışma, manevi danışmanlar ve bu alana ilgi duyan herkes için değerli bir kaynak olur ve manevi danışmanların sahadaki önemli rolünü daha iyi anlamamıza katkı sağlar.

Projemin hazırlık aşamasında desteğini esirgemeyen, değerli danışmanım Doç. Dr. Ali Öncü hocama teşekkür ederim.

Cennet FORMA

Denizli – 2023

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Manevi Danışmanların Sahada Yaşadığı Sıkıntılar	
Projeyi Hazırlayan: Cennet FORMA	Danışmanı: Doç. Dr. Ali ÖNCÜ
Kabul Tarihi: 30.01.2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 23
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapan manevi danışmanların saha deneyimlerine odaklanarak karşılaştıkları zorlukları ele almaktadır. Tıp, hukuk, müşavirlik, ekonomi gibi diğer alanlarda hizmet veren danışmanlar gibi, manevi danışmanların da sahip olduğu alan ve donanım bilgisinin yeterli olup olmadığına dikkat çekilmektedir.</p> <p>Ülkemizde tarihsel olarak manevi danışmanlığın diğer alanlara göre daha yeni bir uygulama olması, toplumsal ve kurumsal düzeyde çeşitli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma, manevi danışmanların mesleklerini daha etkili bir şekilde icra etmeleri için gerekli olan altyapı, deneyim ve kurumsal destek eksikliklerini anlamayı amaçlamaktadır.</p> <p>Manevi danışmanların karşılaştıkları etik sorumluluklar, duygusal yükler ve toplumsal beklentilere nasıl cevap verdikleri incelenerek, saha deneyimleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Çalışma, manevi danışmanların bu zorluklarla baş etme stratejilerini ortaya koyarak, bu önemli mesleğin daha iyi anlaşılmasına ve desteklenmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Birinci bölümde manevi danışmanlığın tarihçesi hakkında kısa bir inceleme yaparak, konu hakkında ön bilgi edineceğiz. İkinci bölümde ise günümüz manevi danışmanlarının çalıştığı sahalar hakkında bilgi edinecek ve her sahanın kendi özelinde barındırdığı sıkıntıların neler olduğu hakkında bilgiler elde edeceğiz. Üçüncü bölümde ise yaptığımız literatür taraması, değerlendirmeler sonucunda ulaştığımız bulguları bir analiz eşliğinde yorumlamaya çalışacağız.</p>	
Anahtar kelimeler: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Cezaevi, Gençlik, Engelli, Hastane, Öğrenci	

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

Title of the Project: Problems Spiritual Counselors Experience in the Field	
Author: Cennet FORMA	Supervisor: Doç. Dr. Ali ÖNCÜ
Date: 15.12.2023	Nu. of pages: vii (pre text) + 23
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Spiritual Support and Guidance
<p>This study addresses the challenges faced by spiritual advisors working under the Presidency of Religious Affairs by focusing on their field experiences. Attention is drawn to whether the field and equipment knowledge of spiritual advisors, like advisors serving in other fields such as medicine, law, consultancy and economics, is sufficient.</p> <p>The fact that spiritual counseling has historically been a newer practice in our country compared to other fields causes various problems to arise at the social and institutional level. This study aims to understand the lack of infrastructure, experience and institutional support necessary for spiritual advisors to perform their profession more effectively.</p> <p>Field experiences are discussed in detail by examining how spiritual counselors respond to the ethical responsibilities, emotional burdens and social expectations they face. The study aims to contribute to a better understanding and support of this important profession by revealing spiritual counselors' strategies for coping with these challenges. In the first part, we will gain preliminary information about the subject by making a brief review of the history of spiritual counseling. In the second part, we will learn about the fields in which today's spiritual advisors work and we will obtain information about the problems that each field has in its own way. In the third chapter, we will try to interpret the findings we obtained as a result of our literature review and evaluations, accompanied by an analysis.</p>	
Keywords: Spiritual Counseling and Guidance, Prison, Youth, Disabled, Hospital, Student	

İÇİNDEKİLER

BEYAN	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
I. Çalışmanın Konusu ve Amacı	1
II. Çalışmanın Yöntemi	1
BİRİNCİ BÖLÜM MANEVİ DANIŞMANLIK	2
1. Manevi Danışmanlık ve Tarihçesi	2
İKİNCİ BÖLÜM MANEVİ DANIŞMANLARIN YAŞADIĞI SIKINTILAR	4
1. Manevi Danışmanların Hastanelerde Yaşadığı Sıkıntılar	4
2. Manevi Danışmanların Öğrenci Yurtları Ve Gençlik Merkezinde Yaşadığı Sıkıntılar	8
3. Manevi Danışmanların Cezaevlerinde Yaşadığı Sıkıntılar	10
4. Manevi Danışmanların Yaşlı Ve Engelli Hizmetinde Karşılaştıkları Sorunlar	15
SONUÇ	19
KAYNAKÇA	21

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (ođlu)
B.A.E	: Birleşik Arap Emirlikleri
bk.	: bakımız
bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
h.	: hicrî
Hz.	: hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı (Marmara Üniversitesi)
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
KURAMER	: Kur'ân Araştırmaları Merkezi
m.	: miladi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ö.	: ölümü
s.	: Sayfa, Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ts.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

I. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Ruh sağlığı ve manevi denge, bireylerin yaşamlarında önemli bir denge unsurunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, manevi danışmanlar, toplumun çeşitli kesimlerinde duygusal destek sağlama, rehberlik yapma ve ruhsal sağlığı güçlendirme misyonunu üstlenmiş önemli bir meslek grubunu temsil etmektedirler. Ancak, "Manevi Danışmanların Sahada Yaşadığı Sıkıntılar" başlıklı bu çalışma, bu kutsal görevi yerine getiren manevi danışmanların, saha deneyimleri sırasında karşılaştıkları çeşitli zorlukları ele almaktadır.

Manevi danışmanlık, tıp, hukuk, müşavirlik gibi diğer meslek alanlarından farklı olarak, ülkemizde tarihsel açıdan daha yeni bir uygulama olması sebebiyle, bu alandaki profesyonellerin çeşitli sorunlarla yüzleşmelerine neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, manevi danışmanların saha deneyimlerini anlamak, karşılaştıkları zorlukları belirlemek ve bu zorlukların üstesinden gelme stratejilerini keşfetmektir. Aynı zamanda, manevi danışmanların mesleki gelişimlerine yönelik altyapı, deneyim ve kurumsal destek eksikliklerini vurgulayarak, bu alanda daha etkili bir hizmet sunabilmeleri için çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, manevi danışmanlık alanındaki zorluklara odaklanarak, bu değerli mesleğin daha iyi anlaşılmasına, desteklenmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

II. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, manevi danışmanların saha deneyimlerini anlamak ve karşılaştıkları sıkıntıları incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemini benimsemektedir. Çalışma kapsamında, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak manevi danışmanlık yapan görevlilerin üzerinden yapılan çalışmalar ve bu başlık kapsamındaki çalışmalar incelenecektir. Bu yöntem, manevi danışmanların saha deneyimlerini derinlemesine anlamak ve mesleki zorluklara dair kapsamlı bir görünüm elde etmek için uygun bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK

1. Manevi Danışmanlık ve Tarihçesi

Manevi danışmanlık, “iyileşme ve gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla manevi kaynakları ve psikolojik anlamayı kullanan bir danışma faaliyetidir.”¹ Başka bir ifadeyle manevi danışmanlık; “insanların acılı, sıkıntılı, üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde; ani değişimlerle gelen kriz durumlarında, onların yanında olup; din ve inanç açısından onlara destek olarak anlam arayışlarına eşlik etme sürecidir.”² Tanımlardan da anlaşılacağı üzere manevi danışmanlık sosyoloji ve psikolojiden de faydalanarak bireyin özelinde ona manevi destek olabilme, inanç noktasında verdiği manevi destekle bireyi ayakta tutabilme çabasıdır.

İnsanoğlu, yaradılıştan itibaren temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda değişime uğramıştır.. Bu değişim sürecinde, avcı toplayıcı toplumlar, temel yaşamsal gereksinimleri sağlama yolunda ilk adımları atmıştır. Daha sonrasında, tarım kültürü bu değişimi derinleştirmiş ve insanları toprağı işleyerek yaşamsal gereksinimleri üretebilme yeteneğini elde ederek yeni bir döngünün başlangıcını işaret etmiştir. Tarımın gelişimi, sanayi devrimiyle birleşerek daha az iş gücü ile daha fazla üretim anlayışını hayata geçirmiş ve insan hayatını önemli ölçüde kolaylaştırmıştır.

Günümüzde, teknoloji çağının etkisiyle yenilikler hayatımıza girmiş ve bu, üretim süreçlerinde insan iş gücünün rolünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Artan otomasyon ve dijitalleşme, üretimdeki insan katılımının giderek azalmasına yol açmıştır. İnsan, teknolojik gelişmelerin etkisiyle daha önce hayal dahi edilemeyen hızda ve verimlilikte üretim yapma kapasitesine ulaşmıştır. Değişen dünyada , insanlık tarihindeki önemli dönemleri ve bu dönemlerin yaşam tarzına etkilerini anlamamıza ve günümüzdeki teknolojik dönüşüm, iş gücü dinamiklerini yeniden şekillendirerek, gelecekteki toplumsal ve ekonomik yapıları tahmin etmemize olanak sunmaktadır.

Geleneksel yöntemlerle yapılan manevi danışmanlığın kökenlerini oldukça eskilere dayandırmak mümkündür. Profesyonel anlamda ise başlangıcı çok eski olmamakla

¹Muhammet Kızılgeçit, *Din psikolojisinin 300'ü*. (Ankara: Otto Yayınları,2020), 22.

² Arslan Karagül, Manevi bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği). *Dini Araştırmalar*, 15/40, 5-27.

birlikte batı kültürüne dayanır. 1945'ten sonra kendini gösteren manevi boşluk ve huzursuzluk sendromları psikolojik desteğe yönelimi artırmıştır.³ Manevi danışmanlık 1900'lü yılların psikolojinin inançsal açıdan kabul edilmesiyle konuşulmaya başlanmıştır.. Bu noktada Amerikan Psikoloji Derneği'ndeki (APA) 'psikolojide din ve içhuzur ' temalı tartışmalar, alanın oluşumuna büyük katkı sağlamıştır. Neticede manevi danışmanlık adı altında dernekler faaliyete başlamış ve manevi danışmanlar aktif olarak hizmet sunmaya başlamıştır. İlgili çalışmalar, günümüzde Amerika'da sağlık kuruluşlarında, ıslahevlerinde yaşlı bakımevleri gibi kurumlarda verilmektedir. Avrupa'da da manevi danışmanlık çalışmalarının benzer bir şekilde geliştiği ve uygulandığı söylenebilir. İslam Dininde manevi danışmanlığın en güzel örneğini Peygamber efendimiz (s.a.v) ortaya koymuştur. Devamında bilim insanları, yöneticiler ve toplum arafından sözüne itimat edilen maneviyat önderleri tafarından insanların ihtiyaçları çerçevesinde manevi danışmanlık çalışmaları yürütülmüştür.⁴

Türkiye'de 1950'li yıllarda kanunlardaki yasaklara takılan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ilk olarak 1994'te pilot uygulamalar ile sağlık kuruluşlarında başlamış, fakat kısa bir süre sonra Türk Tabipler Odası'nın konuyu yargıya taşımasıyla uygulama durdurulmuştur. 2003'te ise Müftülüklerde Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının faaliyetleri başlamıştır. Süregelen zaman diliminde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı kurumlarında Diyanet İşleri Başkanlığı personeli ile yürütülen çalışmalar başlamıştır.⁵

Her ne kadar resmiyette yeni olsa da tarihimize, kültürümüze baktığımızda durum hiç de öyle değildir. Hatta ilk insan Hz. Âdem den bu yana peygamberler başta olmak üzere, mutlaka maneviyata hitap eden bireyler öne çıkmış, bu görevi üstlenmiştir.

Beşerin varoluş tarihi kadar eskiye dayanan bu kurum zaman içinde gösterdiği gelişimi, kendine duyulan ihtiyacı kanıksanmış olsa da her dönemde farklı sorunlarla da boğuşulmuş bir sahadır. Zaman ve mekânın değişimiyle sorunlar da çeşitlenmiştir. Bu sorunları en belirgin sahalar olarak dört başlık altında incelemeye alalım.

³ Ömer Faruk Söylev, *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi: Kavram, Kuram ve Uygulamalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2020), 63.

⁴ Muhammed Emin Gül, "Türkiye'de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış", *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (Aralık 2021), 115.

⁵ Merve Reyhan Baygeldi, "Türkiye'de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması Mevcut Durum ve Öneriler", *SETA Analiz* 234 (Nisan 2018), 25.

İKİNCİ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLARIN YAŞADIĞI SIKINTILAR

1. Manevi Danışmanların Hastanelerde Yaşadığı Sıkıntılar

İnsan yaratılışı gereği yardıma muhtaç bir varlıktır. Bir problemi, içinden çıkamadığı bir sorunu olduğunda birinden yardım talebinde bulunması, ondan öğüt, nasihat, bilgi, fikir, görüş istemesi onun yaratılışında var olan bu gerçeği ortaya çıkarmaktadır. İnsanlar geçmişten beri yaşamlarında çıkmazlara girdiğinde çeşitli sıkıntı ve sorunlarla baş başa kaldığında hep kendisini bu durumdan kurtaracak ya da en azından kendisini rahatlatacak birilerinden destek alma ihtiyacı hissetmektedir.⁶ İnsanın en aciz zamanları en çok korunmaya ihtiyaç duyduğu zamanlardır. Bireylerin manevi olarak en çok destek ihtiyacı duydukları, sığınacak kapı aradıkları, hissiyatının en derin olduğu dönemlerden biri de hastalık zamanlarıdır. Böylesi anlar manevi danışmanlar için tam ihtiyaç duyulan kritik bir zaman dilimi olarak görülebilir.

Modern çağ haz ve hız çevresinde şekillenmiş, daha çok kazanma hırsıyla insanlar bencilliğe, doyumsuzluğa ve yalnızlığa itilmiştir. Sürekli yarış halinde olmak, hep daha fazlasını istemek, bireyi derin bir ruhsal çöküntüye itmiş, psikolojik sıkıntılar içinde boğulmaya başlamıştır. Mutluluk kavramına bir türlü kavuşamayan kişi sonunda anlam arayışları ve huzursuzluklar içinde bunalıma düşmüştür.

Manevi danışmanların çalışma sahalarının başında, moral olarak çökmüş, desteğe ihtiyacı olan hastaların bulunduğu, motivasyonun yanı sıra ibadetlerini yerine getirmekte zorlanan bireylerin yer aldığı sağlık kuruluşları yer almaktadır. Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 2015 yılında imzalanan protokol sonrasında sağlık kuruluşlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verilmeye başlanmıştır. Bu hizmetin bu kadar geç kurumsallaşmasının sebepleriye, çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde hasta ziyareti sıla-i rahim olarak görülmüş, bunun için özel ilgilenen bir görevliye ihtiyaç duyulmamıştır. Bir başka sebepse İslam geleneğinde sağlık hizmetlerinin verildiği mekânlarla dini mekânların bir arada bulunduğu görülmektedir. Mescid-i Nebevi'nin çok amaçlı kullanımı, sonraki zamanlarda cami merkezli külliyelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Caminin etrafında medrese,

⁶ Mehmet Emin Ay, *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,2019), 180.

kütüphane, kervansaray gibi birimlerden oluşan külliyeler içinde sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü darüşşifa ve Bimarhaneler de yer almış ve buralarda yürütülen dini ve manevi hizmetlerde hastanelerin cami merkezli kurumlar olması sebebiyle bir problem oluşturmamıştır.⁷ Günümüz dünyasında camilerle organize hastaneler olamayacağı için Manevi Danışmanlık ve Rehberlik alanının kurumsallaşmasına ciddi bir ihtiyaç duyulmuştur.

İnsanın sadece biyolojik yönünün değil manevi yönünün de olduğu düşüncesinden hareketle artık hastaların tedavisinde maddi ve manevi anlamda bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmanın daha etkili olduğu sağlık hizmetlerinde de kabul görmeye başlamıştır.⁸

Hasta, sağlık kurumunda sağlık probleminin yanında ruhsal ve sosyal anlamda da örneğin ölüm olgusuyla yüzleşmesi, ölüm tehlikesini hissetmesi veya yanındakilerin ölümüne şahit olması, sevdiklerinden ayrı farklı bir ortamda bulunması, bulunduğu ortamın kurallarına uyum sağlaması gibi birçok konuda sıkıntı ve kaygıya sürüklenebilir. Böyle bir durumda hastanın, hasta yakınının, hatta sağlık personellerinin de tıbbi müdahalelerin yanı sıra moral ve motivasyon bazında bir desteğe ihtiyaç duyması önemli bir noktadır. Bu ihtiyaçtan hareketle 90'lı yıllarda ilk uygulama olarak din ve moral hizmetleri alanında görevlendirilen, müftülüğe bağlı çalışanlar ciddi manada tenkitlere uğramışlardır. Bu tenkitler;⁹

- Bu görevlilerin yeterliliğine
- Sağlık kuruluşlarında yürütülecek inançsal motivasyon hizmetleri, sıradan inanç hizmetleri şeklinde değerlendirildiğinden daha çok klasik dini sohbet ve irşad hizmeti olarak düşünülmüş, hizmetin psikolojik danışma ve rehberlik tarafı dikkate alınmamıştır.
- Günümüz koşullarında bu hizmetin sağlık sistemine nasıl adapte edileceği nasıl şekillendirileceği ve sisteme nasıl entegre edileceği çok iyi planlanmamıştır.

⁷ Arif Korkmaz, "Hastanede Dini Hayat: Teorik Çerçeve", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/29 (Haziran 2010), 286.

⁸ Melahat Akgün Kostak vd., "Hemşire ve Ebelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Düşünceleri", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi Sempozyum Özel Sayısı* (2010)

⁹ Serpil Başar, "Diyaret İşleri Başkanlığı'nın Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı", 1, 622.

- Sağlık kuruluşlarında din ve moral hizmetleri sunacak personelin kanunda görev tanımı yapılmayıp yasal düzenlemeler hukuki bir zemine oturtulmamıştır
- Özellikle hizmeti yürütecek imamların daha çok ölümü çağrıştırdığı, manevi danışman olmaktan çok cenaze yıkayıcısı olarak algılandığı, aksine psikoloğun daha olumlu bir imaja sahip olduğu görülmüştür.
- İmanın talep eden hastaya yanı başında Kur'an okuması, aynı odayı paylaşan diğer hastaların rahatsız olmalarına sebep olmuştur.

Bu vb. eleştiriler her geçen gün yüksek sesle dile getirilmeye başlanmış ve neticede Ankara Tabip Odası'nın Başkanlığını da yapan Dr. Mehmet Altınok tarafından uygulamanın iptali ve yürütmenin durdurulması talebi ile 12.12.1995 tarihinde dava açılmıştır. Davayı görüşen Danıştay Beşinci Dairesi'nin 12.04.1996 tarih ve 1995/3612 sayılı kararla yürütmeyi durdurma kararı alması üzerine Sağlık Bakanlığı tarafından 07.06.1996 tarihinde 9124 sayılı yazıyla hizmete teşkil eden genelgenin yürürlükten kaldırıldığı valiliklere bildirilmiştir. Ayrıca Sağlık Bakanlığının yürütmeyi durdurmaya yönelik karara itirazı da Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nda, 18.08.1996 tarih ve 1996/131 sayılı kararla reddedilmiştir. Neticede bir buçuk yıl süren bu uygulama resmiyette yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁰

7 Ocak 2015 yılında “Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş birliği Protokolü” nün imzalanmasına kadar bu hizmete ara verilmiştir. Bu tarihten sonra hastanelerde hızla kurumsallaşan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetleri her yıl artarak devam etmektedir.

Günümüzde hastanelerde çalışan manevi danışmanlara baktığımızda onların yaşadıkları sorunlar çeşitlenerek artmaya devam etmiştir. Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin öneminin bilinmemesi, bu hizmeti yapabilme yeteneklerinin eksikliği, iman ile inancın karıştırılması, sağlık çalışanlarından hastaya manevi yol gösterici ve rehberlik sunmalarının beklenmemesi ya da bilim dışı bir yaklaşım olarak görülmesi gibi konular, bu hizmet alanının göz ardı edilmesine yol açmaktadır.¹¹

¹⁰ Nurullah Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1(Haziran 1999), 600.

¹¹ Çetinkaya; Altundağ; Azak, a.g.m., s. 49; Ayrıca bkz. Jessica Rose, *Psychology for Pastoral Contexts: A Handbook*, London: SCM Press, London 2013, s. 133-204; Melahat A. Kostak, “Hemşirelik Bakımının Mânevi Boyutu”, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2007, c. 2, sy. 6, 105-11

Bunların dışında manevi danışmanların hastanelerde yaşadığı sorunlara baktığımızda;¹²

- Ekip ruhunun oluşamamış olması. Çalışanlar arasında öncelikle farklı cinsiyet, iletişimsizlik, birlikte yol alıp ortak kararlar alamamak önemli bir sorundur.
- Hastayla etkili iletişim kuramamak da ayrı bir sorundur. Manevi danışmanlar durumu kritik olan, hayati riski olan, yoğun bakıma girecek olan, bir yakını kaybetmiş olan gibi ciddi boyuttaki hastalara nasıl yaklaşacağı konusunda tedirginlik ve belirsizlikler hissetmektedir. Bu yetersizliklerin giderilebilmesi için, gözetimli uygulama eğitimlerinin artırılması önemli bir ihtiyaçtır.
- Alana özgü yetersizlikler. Örneğin doğum evinde çalışan bir danışman kendi imkân ve gayretiyle ek okumalarla kendini yeterli hissedebilecek hale gelmişken, onkoloji gibi bir alana gittiğinde kendini yine yetersiz hissedebilir. Bu yüzden sürekli kendini yenileyip geliştirmelidir.
- Uygulama adımındaki belirsizlikler; 1) Meşruiyet arayışı: Manevi danışmanların hastanede yaptıkları çalışmalarının ve misyonlarının tanınmasına, kabul görmesine yönelik çalışmalar. 2) Sistem yokluğu: Hastane ortamında nasıl çalışılacağı, hangi akış-program ve sisteme göre çalışılacağı belirsizliği. 3) Rol karmaşası.
- Sistemdeki silsile sıkıntısı ayrı bir sorundur. Manevi bakım hizmetinin verilmesinde doktor onayı gereken durumlarda, hekim inisiyatifi ön yargılı bir niyetle olumsuz yönde kullanabiliyor.
- Sistem ve çalışma akımındaki belirsizlikler manevi danışmana bir rol karmaşası yaşatmaktadır. Kendini sürekli tanıtmak zorunda kalmak, iş tanımını- sınırlarını vs açıklamak, kendisine hasta bulmak için çabalamak manevi danışman için yorucu ve bezdirici bir durumdur. Hastane yönetiminin bilgisinin olmaması, hizmetin bilinmiyor olması, kendileri için gereken altyapı hazırlıklarının yapılmamış olması sebebiyle manevi danışmanın hafife alınması, iğneleyici sözler, görülmemesi, duyulmaması, rahat bir çalışma ortamının sağlanamaması hastane personeliyle yaşanan sıkıntılara sadece birkaç örnektir.
- Güçlükler, eğitim eksikliği, maneviyata-manevi bakım ekibine önyargılar.

¹² Üzeyir Ok vd., *Hastalar İçin Manevi Bakım* (Ankara: Nobel Yayınları, 2019), 138.

- Sağlık kuruluşlarında modern çağın gereksinimlerine göre manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin revize edilmesi, yenilenmesi gerekmektedir.
- Sağlık kuruluşlarında çalışan manevi destek uzmanı veya görevlisi olarak geçici görevlendirmeye tabidir. İki farklı kurumda eş zamanlı çalışmak motivasyon yetersizliğine sebep olmaktadır.
- Yetersiz materyal, alanında uzman eğitim eksikliği, rehber kitaplar ve kaynak yetersizliği
- Sağlık personeli tarafından mobing uygulanarak psikolojik şiddete uğrama ihtimali.
- Başkanlık tarafından, manevi danışmanların halka tanıtımı konusunda istikrarlı bir planı olmayışı.
- Bu alanda yetişmiş personelin psikolojik rehabilitasyonu konusundaki eksiklikler: sağlık kuruluşunda çalışan manevi danışmanın hizmeti üreten bir aktör olarak ‘bireysel iyi olma, yaşam memnuniyeti, motivasyon düzeyi’ gibi bileşenlerden oluşan toplam ruh sağlığı kalitesinin kontrol altında tutulması ve belirli periyotlarda psikolojik sağaltımın yapılmasının gerekliliği literatürde bilinen bir durumdur. Dolayısıyla zamanla meslekî tükenmişlik/occupational burnout olgusuyla¹³ karşı karşıya gelebilecek olan bu personel için meseleyi analiz edebilecek bir çözüm odağı henüz yoktur.

2. Manevi Danışmanların Öğrenci Yurtları Ve Gençlik Merkezinde Yaşadığı Sıkıntılar

Kendine has karakteristik özellikleriyle diğer gelişim dönemlerinden farklılaşan gençlik dönemi, ergenlik ile yetişkinlik arasını betimleyen biyo-psiko-sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşma, yoğun arayışlar ve yeni deçrübelerin kazanıldığı bir dönemdir. Dini farkındalığın bilince dönüştüğü genç, toplumsal değer yargılarına karşı daha şüphecî, tepkili, güvensiz ve eleştirel tavırlar içerisine girebilir. Bu dönemde genç dine karşı ilgisiz olabileceği gibi aksine dini gruplara yoğun ilgi de duyabilir.¹⁴

¹³ Halil Apaydın; Rukiye Eker, “Din Görevlilerinde Meslekî Tükenmişlik: Kahramanmaraş Örneği”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, 15/1, 207.

¹⁴ Mehmet Malkoç, “Gençliği dini değerlerden uzaklaştıran sebepler.” *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/16 (Mayıs 2019), 252.

Türkiye’deki yükseköğretim perspektifinden eğitim hizmeti üreten üniversite öğrenci yurtları, resmi veya özel olmasına bakılmaksızın öğrencilerin en temel ihtiyaçları olan yeme-içme, barınma, kimlik-karakter oluşumu, sosyalleşme vb. ortamlarının olduğu hizmet kurumlarıdır. Türkiye’deki yükseköğretim öğrencilerinin büyük bir bölümü, maddi imkânsızlıklar sebebiyle özel ev kiralamak yerine daha ekonomik ve güvenilir olduğu kabul gören öğrenci yurtlarında kalmayı tercih etmektedir. Bu dönemde öğrenci kaldığı bu yurt ortamı, okulu ve yaşantısı adına psiko-sosyal uyumsuzluklar yaşayabileceği gibi, inanç noktasında da psiko-teolojik içerikli inanç krizleri yaşayarak bazen geçici bazen de kalıcı olumsuz travmalar yaşayabilir. Bu sebeple üniversite öğrencilerinin sosyal, psikolojik, teolojik olarak kişinin kimlik arayışları içerisinde olduğu bu süreçte özellikle dini konularda kendisine doğru ve yerinde, karakterine uygun bir tarzda dini bilgileri aktaracak, düzenli ve motive edici bir din hizmetine ihtiyaç duyulmaktadır. Daha geniş bir pencereden bakıldığında yatılı öğrenci yurtlarında ve gençlik merkezlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin ne kadar yerinde bir hizmet olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵

Hayatı boyunca ailesiyle yaşayan bu gençler kendi ayakları üzerinde durmayı öğrendiği bu dönemde tabiri caizse sudan çıkmış balığa dönmektedir. Yaşadığı aileyi, şehri bırakmış, maddi manevi olarak sıkıntılarla tanışmış olan genç bir de yoğun ders temposuyla buluşunca, hayatla başa çıkma noktasında zorluklar yaşamış ve böylece ruhsal sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Memleketin dört bir köşesinden eğitim görmek derdiyle yola çıkan bu azimli gençler, kendilerinden farklı, yeni ortamlarına uyum sağlamak zorlanarak manevi olarak bir bunalıma sürüklenebilir. Bu bağlamda gençlerin fiziksel ve ruhsal değişimlerinin yoğun olduğu bu süreç Manevi Danışman ve Rehberlere en azami ihtiyaç duyulan sahalardan birini oluşturmuştur. Gençlik çalışmaları kapsamındaki üniversiteler, gençlik merkezleri ve öğrenci yurtları bahsi geçen sahalardır.

Manevi danışmanların yüklendiği en büyük misyon ; desteğe ihtiyaç duyan bütün bireyleri yönlendirerek ve destekleyerek karşılaştıkları zorluklara karşı çözüm üretmeye yönelik manevi başa çıkma süreçlerinde çalışmalar yapmasıdır. Danışman

¹⁵ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3 (Haziran 2021), 143.

açısından bakacak olursak, gençlerin bu denli çalkantılı dünyasında danışacak, kendine doğru yön gösterecek güvenilir insanlara ihtiyaç duyduğu bu zaman diliminde, danışmanların görevini layıkıyla yerine getirebilmeleri için gerekli donanım sahibi olmaları adına kendilerine sağlanacak imkânlarla ihtiyacı vardır.

Bunun dışında manevi danışmanların Kredi Yurtlar Kurumunda ve Gençlik Merkezinde yaşadıkları genel problemleri özetle maddeleyecek olursak;¹⁶

- Manevi danışmanlık uğraş,emek ve donanım isteyen bir sorumluluk olduğu için bu sorumluluğu sahiplenmek isteyen yeterli ve donanımlı personelin bulunmayışı.
- Diğer paydaş kurumların, çalışanlarının Diyanete karşı ön yargılı olmaları
- Kendi kurumu ve görevlendirildiği kurumun beklentilerinin farklı olması
- Seminerlerde empoze edilen vizyon ve misyon ile sahadaki gerçeklerin örtüşmemesi.
- Görev sürecinde faaliyetler için gerekli olan maddi desteğin yeterli olmayışı
- Manevi Danışmanlara kurumları tarafından ekstra görevler verilmesi
- Manevi Danışmanlık odalarının fiziki imkanlarının yeterli olmayışı
- Görevlendirilen kurumun, Manevi Danışmanlara, görev tanımı dışında görevler vermesi
- Seminerlerin doğru zaman ve mekânda yapılmaması
- En uygun manevi danışmanlık zamanı olan 20.00-23.00 arası saatlerin, danışmanın kendi aile hayatı için uygun olmayışı

Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere Manevi Danışman ve Rehberler bu zorlu görevi hakkıyla yerine getirmeye çalışırken, kurumsallaşma ve kabul görme, maddi destek, gereksiz iş yükü vb. sorunlarla mücadele etmektedirler.

3. Manevi Danışmanların Cezaevlerinde Yaşadığı Sıkıntılar

Suçluların ıslah edilmesi için onlara verilen ceza tek başına yeterli bir çözüm değildir. Suç ve suçlu oranının azalması bir yana, cezası biten bireylerin daha fazla suça

¹⁶ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3 (Haziran 2021), 135.

bulaşmasıyla bitmeyen bir sorun sarmalına dönüşecektir. Bu sebeple suçluların ıslahında suçun farklı boyutlarıyla (biyolojik, psikolojik, sosyal, ahlaki ve teolojik) bir bütün olarak ele alınıp, en uygun desteğin en doğru yaklaşımla ele alınması en doğru olan yaklaşımdır. Günümüzde suçlunun ıslahı için cezaevlerinde ceza, halktan soyutlama, hak mahrumiyeti, özgürlüğün kısıtlanması ve yalnızlaştırma, insan değeri odaklı gelişen ve değişen bu çağda, yerini daha çok onarım, düzeltme, dönüşüm gibi kavramlara bırakmıştır. Böylece birey suçu bizzat işlemiş olsa bile ıslah edilmesi ve hayata kazandırılması adına tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de destek hizmeti için cezaevlerine farklı mesleklerden kişiler görevlendirilmiştir. ¹⁷

Ceza infaz kurumunda bulunan tutuklu ve hükümlülere ayırt etmeksizin manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmelidir. Aynı zamanda ıslah süresi dolduğunda hayata geri kazanımlar için mesleki eğitimler verilmelidir. Yaşamak için çalışmanın ve kazanmanın zorunlu olduğu dünyamızda gelir kapısının suça meyili azalttığı aşıkardır. Çünkü umutsuzluk, tükenmişlik, suçluluk duygusu, hapsolme düşüncesi, geleceğe dair ümitsizlik düşünceleri mahkûmları kendine zarar verme hatta intihar girişimine sürüklemektedir. Özellikle hücre cezası almış mahkûmlar yapılan bu rehberliklerle motive edilerek hayata tutunacak bir dal, bir umut verilerek yanlış düşüncelerden uzaklaştırılmalıdır. En ufak yargılayıcı ve eleştirel bir söylem mahkûmu daha çaresiz bir ruh haline itip kendini kapatmasına sebep olmaktadır.

Bir diğer konuya dışardaki bir yakını kaybeden yahut yakınının başına bir olay, hastalık gelen mahkûmlar, ellerinden hiçbir şey gelmediği duygusuyla daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır. Manevi danışmanın böyle bir durumda en önemli görevi, mahkûmun yaşadığı durumun dayanılmazlığı, öfke ve korku duygusunu kontrol edebilmesi, çaresizlik ve acizliği empati yoluyla birebir yaşayabilmeli ve anlaşıldığını mahkûma hissettirebilmelidir.

Muhatablarıyla konuşurken manevi danışman sen dili yerine biz dilini kullanarak, yapmalısın yerine yapmalıyız şeklinde yapıcı bir dille bireyi de rehabilitasyon sürecinin işbirlikçiliğine dahil etmelidir. Görüşmeler esnasında her

¹⁷ Fatih Çınar, “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/15 (Ocak 2016), 131.

mahkûma eşit seviyede mesafe koymalıdır ki kimse kendini daha değersiz hissederek iletişimsizliği tercih etmemelidir.

Manevi danışman bireyin içerisinde bulunduğu durumu, yaşadıklarını ve geleceğe dair düşüncelerini anlamlandırması ve çözüme ulaştırması noktasında dini/manevi referanslarla ona rehberlik etmelidir. Bunun yanında bireyin ihtiyacı olan din eğitimini almasına yardımcı olmak faydalı olacaktır. Dinimizin ana ilke ve esaslarını öğrenmesi, yanlış bilgilerini gidermesi, ibadetlerini yerine getirmeye çalışması içerisinde bulunduğu zorlu süreçleri aşmasında da ona destek olacaktır.

Ceza infaz kurumlarında çalışan manevi danışmanlar mahkûmlarla ilk başta bireysel görüşmeler yaparlar. Bu görüşmeleri rahat yapabilmeleri için kendilerine tahsis edilmiş bir görüşme odası öncelikli ihtiyaçtır. Oda imkânı sağlandıktan sonra sıra odanın düzenine gelir. Mahkûmun kendini rahat ifade edebileceği şekilde oda ferah, işlevsel ve kullanışlı hale getirilmelidir. Bireysel olarak yapılan görüşmelerde mahkûm eğer cezaevinin açık alanı varsa, bahçede gezerek de bu hizmetten faydalanabilir.

Bireysel görüşmeler dışında düzenlenecek olan toplu faaliyetler de bu manevi rehberlik ve danışma hizmeti içerisinde değerlendirilebilmektedir. Koğuş/oda ziyaretleri, mübarek günler ve gecelere yönelik programlar, toplu ibadet, Kur'an öğretimi, itikat, ibadet, ahlak ile muamelata dair bilgilendirme, tema odaklı grup toplantıları ve yapılandırılmış egzersizler de bu hizmetler kapsamındadır. Mahkûmların duygularını ortaya çıkarmak, bu duyguların nedenlerini makul bir şekilde mahkûmlara yansıtmak, mahkûmlarla yakından ilgilenerek onları konuşmaya özendirmek etkili bir görüşmenin vazgeçilmezleridir.

Danışman konuşmalar hakkında geri dönüşler vererek, konuşulanları doğru ama kırıncı olmayan bir dille bireye özetlemelidir. Önceki görüşmelerde konuşulanlar arasında bağlantılar kurularak gereksiz ve konu dışı mevzulara müdahale edilmeli, onları daha çok düşünmeye teşvik etme amacıyla gerektiğinde susma yolu da tercih edilmelidir.

Görüşmeler her zaman bireysel olmaz. Mesela koğuş/oda ziyareti de sunulan bir hizmet türüdür. Dini soru-cevap bazında gerçekleşen bu ziyaretlerde danışman aktif olmalı ki kargaşa çıkmasın. Yürütülen faaliyetlerle mahkûmlara temel dinî bilgilerin

kazandırılması ve dinî pratiklerin yapılması kolaylaşmaktadır. Doğru telkin ve yönlendirmeler ile mahkûmların birbirleriyle olumlu bir etkileşim kazanmalarına katkıda bulunacaktır.

Cezaevlerinde düzenlenen bir başka etkinlik de diğer günlere nazaran manevi duyguların daha yoğun yaşandığı mübarek gün ve gecelerde düzenlenen programlardır. Toplu ibadet, sohbet mahkûmlarda olumlu ilişkiler geliştirir. Tabi burada da mahkûmların birbirine düşmanlıkları olabileceği dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Cezaevlerindeki başka bir hizmette Kur'an öğretimidir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle terör ya da örgüte mensup olarak işlenmiş suçlardan dolayı cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin Kur'an öğrenimine daha çok ilgi duyduğu görülmüştür. Kendilerini yalnız ve boşlukta hisseden mahkûmların bu amaçlar doğrultusunda sahip oldukları boşluk duygusundan kurtulmaları mümkün olacaktır. Bu faaliyetler sonunda özellikle törenle verilecek olan katılım sertifikası ve ödüllendirme mahkûmların başarıma duygusuna katkı sağlayarak diğer mahkûmlara da emsal olma yolunda iyi bir örnek ve motivasyon kaynağı olacaktır. Kur'an öğretimi sayesinde mahkûmlar arkadaşlarına imamlık yapabilmekte, ramazan aylarında teravih namazını kıldırabilmektedir. Oda veya koğuşlarda yapılan sohbetler bu anlamda hizmetlerin kayda değer olduğunu göstermiştir. Kadın mahkûmlar için yapılacak olan Kur'an öğretimi hizmetlerinin ise müftülüklerden kadın din personeli talep edilerek uygulanmasına dikkat edilmelidir.¹⁸

Tüm bu bilgiler ışığında cezaevlerinde çalışan manevi danışmanların yaşadığı sıkıntıları özetle anlatacak olursak;¹⁹

- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanı en azından iki disiplinin sentezini kapsayan bir alandır. Bu rehberlik , maneviyat, din hizmetleri, dini ve ahlaki bilgi bağlamında 'İlahiyat' alanı ile danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri kapsamında 'Psikoloji' alanının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Bu sebeple

¹⁸ Harun Işık-Kasım Karaman, *Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2020)

¹⁹ Muhammed Emin GÜL, *Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Verimliliği: Nitel Bir Araştırma (Ağrı Örneği)* (Uşak: Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 42.

manevi danışmanlık ve rehberlik biriminde görevli bir personelin en azından bu iki alandan yeterli eğitimi alması gerekmektedir.

- Görüşme bireysel değilse mahkûmun soru ve konuşmalarında topluma rezil olmasına engel olunmalıdır.
- Psikolog ve sosyologlarla diyalog halinde olarak bireyin kime ihtiyacı varsa onunla paylaşılmalıdır.
- Bunalım geçiren, açlık grevine giden, ölüm orucu tutan, intihara meyil gibi ağır vakalarda daha titiz davranılmalıdır. Manevi danışman böyle durumlarda nasıl davranması gerektiğini, hangi metodu uygulayacağını, bir sonraki adımı da tahmin ederek, donanımlı olmalıdır.
- Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmeti aslen mahkûmun ihtiyaçları etrafında şekillense de belirli bir müfredat, kapsam dâhilinde ilerleme olmalıdır.
- Manevi danışmanların tek muhatabı mahkûmlar değildir. Çalışan tüm personelle de iyi ilişkiler kurularak, gerektiğinde onlara da yardımcı olunmalıdır.
- Günlük hayatında dini konularda hiçbir bilgisi olmayan insanlar da dini anlatmak için bulunmuş bir fırsat olarak değerlendirilebilir.
- Mahkûmlar bazen manevi danışmanların iyi niyetini suiistimal ederek görev alanlarının dışında taleplerde bulunabiliyor. Bu konularda dikkatli olunması gerekiyor.
- Mahkûmlar manevi danışmanlardan okumak üzere kaynak kitaplar noktasında talepte bulunmaktadır. Bu konuda verilen destek yetersiz kalmaktadır.
- Manevi danışmanlar sürekli sahada olduğu için mahkûmlara daha faydalı olabilmek adına diyanet çalışanlarından farklı ses ve yüzler daha etkili olabilecektir.
- Cezaevindeyken ıslah olan mahkûmlar çıktıkları zaman bağların diyanetin farklı kurumlarıyla devam ettirilmesi noktasındaki takibinde eksiklikler var.
- Kurumdan gönderilen yazıda yerel imkânlarla yapılması gereken etkinlikler maddiyat içerdiği için yapılamıyor.
- Protokol gereği Manevi danışmanın yanına sekreteryaya olarak verilen ceza infaz koruma memurundan çekinen mahkûmlar koğu ziyaretlerinde rahatça konuşamıyor.

- Manevi danışmanlar cezaevlerinde sınıf ortamlarında kurslar verir. Sınıfların yetersizliği yeterince kurs açılmasının önünde bir engel teşkil etmektedir.
- Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ortak bir bütçe oluşturulması ve masraf ve ihtiyaçların o bütçeden karşılanması gerekmektedir.
- Din hizmetleri sunacak olan personelin özellikle mahkûm psikolojisi, cezaevi ortamı, idare hizmetleri, insan ilişkileri ve güvenlik koşulları gibi konularda eğitim alması ve bu eğitimleri zaman zaman tekrar etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

4. Manevi Danışmanların Yaşlı Ve Engelli Hizmetinde Karşılaştıkları Sorunlar

Beşer yaşlandıkça bedensel ve zihinsel fonksiyonları zayıflarken, hastalıkları ve kaygıları artar. Yaşam enerjileri ve cesaretleri azalır. Bunlara ilave olarak yalnızlık korkusu, birilerine yük olma, muhtaçlık duygusu, gereksiz alınganlıklar derken ruhsal bir bunalım kaçınılmaz hale gelebilir. Bu grup için Manevi Danışmanlar onların yaşama tutunmalarını artırma, olumlu ilişkiler kurma, yeni görevlerle yaşam hikâyelerini hatırlatarak yaşamı anlamlandırma, bir ümit besleme ve en çok da dini yönelimlerini canlandırma hizmetleriyle sorumlu tutulmuşlardır.

Danışanların bu süreçte yaşadığı her tür sorunda, çözüm yolu olarak maneviyatı kaynak edinmesi, var olan dini inançlarını rehber edinmeleri başlı başına ve her daim bir çıkış yolu olmayabilir. Bu yüzden danışanlar yaşadıkları uyum sorunlarıyla ilgili olarak bazen profesyonel yardıma ihtiyaç duyabilmektedir.²⁰ Özellikle hastaneye yatma, ameliyat olma, sosyal rol kaybı, sağlık kuruluşlarında oluşan ortam gürültüsü, yakınları ile görüşmemeleri yaşlı bireyin kendisini yalnızlık ve terk edilmiş duygusuna iterek kendilerini kötü hissetmelerine, geleceğe dair umut besledikleri değer yargılarının olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Yaşlı danışanların yaşadıkları travmalar, stresler manevi huzursuzluklara ve beraberinde manevi desteğe duyulan ihtiyacı daha belirgin hale getirmiştir. İşte bu ihtiyaç sıkıntılarla başa çıkmada manevi destek hizmetleri kullanılarak karşılanabilir.

²⁰ Mebrure Doğan “Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/2, (Aralık 2017), 1267.

Manevi Danışmanların bir diğer önemli çalışma sahası ise engellilerdir. Engellilik, bazen doğuştan gelen özelliklerle kalıtsal hastalıklar şeklinde meydana gelirken bazen de kaza, doğal afet, hastalık, savaş, çevresel imkânsızlıklar gibi nedenlerle daha sonra ortaya çıkan, bedensel ve zihinsel davranışları yerine getirmedeki sınırlılık durumudur. İnsanlar düşünen, hisseden, varlıklar olarak engelliliğinin nedeni ve amacını manevi anlamda sorgulamışlardır. Bu amaçla birey, engelli olmanın neden kendinin veya yakınının başına geldiğini, hayatında engelliliğin ne mana içerdiğini, neden bu konuda Tanrının kendini seçtiğini-cezalandırdığını, bunu hak edecek ne yapmış olabileceğini, Tanrı'nın neden şifa bulmasına izin vermediğini sorgulayarak, olumsuz düşüncelere dalan engelli birey kendini gün geçtikçe daha kötü hissedecek ve manevi desteğe olan ihtiyacı daha da artacaktır. Bu ihtiyaç ilahi bir güçle bağlantı kurma yoluyla bireyin hayata bağlanma sebebi olacak, zihinsel, bedensel, bireysel, sosyal olarak karşılaştıkları sorunlarda başa çıkmalarına bir vesile olacaktır.²¹

Eğer engelli birey için tıbben yapılacak her şey yapıldıysa, içinde bulunduğu hali kabullenmesi, hatta yakınlarının da yaşadıkları acı olaylarla başa çıkabilmeleri için iyileştirme hizmetlerinin yanı sıra manevi bakım hizmetleriyle organize bir şekilde hasta ve yakınları gereken desteği almalıdır. Bu amaçla uygulanması gereken manevi destek gereksinimleri;²²

- Fiziksel, psikolojik, manevi yönleriyle yaşlı ve engelli bireyi bir bütün olarak değerlendirmek,
- Yaşlı ve engelli bireyleri dinlerken; yargılamadan, şefkatle yaklaşarak manevi öykülerini anlamaya çalışmak,
- Manevi danışman, danışanın dini inancı ve hastalığını tetikleyen değerleri konusunda gereken bilgiye ulaşmış olmalıdır.
- Danışanların yaşlı ve engelli olması nedeniyle onların yaşama dair bir anlam yüklemeye, bir amaç edinmeye yaşadıkları zorluklarda onlara destek olabilmek, etkili bir şekilde dinlemek, dua etmeye heveslendirmek, çeşitli aktiviteler düzenlemek,

²¹ Mehmet Bahçekapılı, “Biyopsikososyal açıdan dinin engellilik ve farklı sağlık problemleri üzerindeki etkisi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, (Haziran 2016), 19.

²² Melike Boztürk – Elif Ardic, “Maneviyat ve sağlık.” *Jaren Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*.3 /1, (2017), 39.

- Danışanın aile üyelerini ziyaret yoluyla iletişimini artırmak,
- Danışanın dini inancına yönelik uygulamaları yapmasına olanak sağlayıp kendince anlam yüklediği manevi eşyalarına saygı göstermek,
- Danışanın dine dair argümanları anlayabilmesi için engelin türüne ve özelliğine göre hazırlanmış olmasını sağlamak,
- Danışmanın ihtiyaç duyması halinde sorularına daha profesyonel cevaplar alabileceği din görevlileriyle iletişimi sağlanarak sorularına cevaplar alabilmesini sağlamak, manevi bakımıyla temel ihtiyaçlarını birleştirmek. (Manevi destek sadece dindar olanlara değil, bilakis inancı olmayan ve zayıf olan insanlar için de faydalı bir hizmettir. Dikkat edilmesi gereken bu kişilere manevi danışmanların kendi görüşlerini yükleyerek değil, o kişilerin bireysel alanlarına saygı göstererek yaşamlarından ders çıkarmalarına olanak sağlamaktır.

Sahada yaşanan bir başka sıkıntıysa; manevi desteğin gerçekleşebilmesi için iletişimin sağlanabilmesi zorunluluğudur. Yaşlılar için duyma, algılama, unutkanlık gibi fiziksel rahatsızlıklar da hizmetin amacına ulaşmasına engel olabilmektedir. Aynı hal engelliler için de geçerlidir. Mesela görme engelli bir bireyle iletişim kurabilmek için Braill alfabesiyle basılı kaynaklardan destek alınması kaçınılmaz bir durumdur. Yahut işitme engelli bireyin işitme cihazına ihtiyacı malumunuzdur. İşitme engelli bir bireye manevi danışmanlık yapan birey mutlaka işaret dilini bilmelidir.

Engelli ve yaşlı bireylerin temel sorunlarından biri de sosyalleşmedir. Bu bireyler aile, çevre ve akranları tarafından kabul gördükleri ölçüde, dışlanmışlık ve yalnızlık duygusundan kurtulacak, edindikleri özgüvenle kendilerine yetebilme yetisini kazanacaklardır.

Engellilerle iletişimin sağlıklı yürütülebilmesi için engelliler kadar toplumun da bu konuda bilgilendirilmesi gerekir. Toplumun engellileri ötekileştirmemesi için engelli olmanın bir ceza, günah veya suç olmadığı, Allah'ın adaletsizliği, bir günaha karşılık bir engel verdiği gibi yanlış düşünceler yerine olumlu bir bakış açısı geliştirilmelidir. Toplum engelli bireylerin en az kendileri kadar sevgi, saygı, arkadaşlık, dostluk hakkının hakkı olduğunu bilmelidir. Engellilerin ise sağlıklı bireylerin kendilerine karşı

yardıma, desteğe istekli olduklarını bilmeli, önyargılardan uzak, olumlu bir bakış açısına sahip olduklarına inanmalıdırlar.²³

²³ Erdoğan Özüdoğru, “Engellilere Yönelik Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu*, (Ankara 2013), 258.

SONUÇ

Bu çalışma, manevi danışmanların sahada karşılaştığı çeşitli zorlukları anlamak ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, manevi danışmanların mesleklerini icra ederken karşılaştıkları önemli sıkıntıları belirlemeyi amaçlamıştır.

Elde edilen veriler, manevi danışmanların sahada karşılaştığı sıkıntıların çeşitli boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bu sıkıntılar arasında iletişim zorlukları, etik meseleler, danışanların dirençleri, kaynak eksikliği ve kişisel tükenmişlik gibi konular öne çıkmaktadır. İletişim zorlukları, danışanlarla derinlemesine bağlantı kurmak ve güven oluşturmak açısından manevi danışmanlar için büyük bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, etik meselelerle başa çıkmak da manevi danışmanların sahada karşılaştığı zorluklardan biridir. Danışmanların, çeşitli değer sistemleri arasında denge sağlama ve gizliliği koruma konusunda hassas olmaları gerekmektedir.

Danışanların dirençleri, manevi danışmanların mesleklerini icra ederken karşılaştıkları bir diğer önemli sıkıntıdır. Bu dirençler, danışanların terapi sürecine katılımını ve açıklıklarını etkileyebilir. Ayrıca, kaynak eksikliği, manevi danışmanların danışanlara daha iyi hizmet verme konusunda kısıtlı olmalarına neden olabilir.

Yaptığım okumalar sonucunda manevi danışmanların çalıştığı tüm kurumlarda öncelikli şikâyetlerinin kendilerini çalıştıkları kuruma bir statü bazında kabul ettiremeyişleridir. Mesela Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda çalışan Manevi Danışman orada kendini emaneten gönderilmiş gibi hissediyor. Çünkü tüm personel onlara Diyanet personeli olarak bakıyor. Orada ve diğer kurumlarda çalışan psikolog veya sosyologlarda sanki kendilerine rakip gelmiş, mesleklerine göz koymuş bir çalışan gelmişçesine bir önyargı ile yaklaşıyor. Ama bu çalışanlar güzel bir uyum sağlar danışan kişinin ihtiyacına göre organize olup, paslaşabilirse ortaya çok verimli hizmetler çıkar. Burada benim düşüncem kurumlar arası yaşanan bu kargaşayı yaşamaktansa, Diyanet İşleri'nden bağımsız her kurum ihtiyacı olan çalışmanı işe almalıdır. Böylece manevi danışman ve diğer personeller daha uyumlu bir çalışma içine gireceklerdir. Birbirlerini rakip değil, tamamlayıcı olarak görecekler, böylece topluma çok daha faydalı işler yapacaklardır.

Manevi danışmanın kurum fark etmeksizin muhatap kitlesi, farklı kültürden, anlayıştan, inançtan, yaştan olabilecek kadar çeşitlenebileceği için manevi danışmanın sosyal iletişim becerileri yüksek, özellikle mesleki anlamda donanımlı ve dışa dönük olarak kendini yetiştirmesi gereklidir. Bunun için Diyanetin personelini yetiştirmesi, gereken hizmet içi eğitimi sahada kullanabileceği verimlilikte sağlamalıdır. Bana göre bu eğitimleri verecek kişinin kitabi bilgileri aşip sahayı tanıyan, alanın problemleri, çıkabilecek krizlerin nasıl aşılabileceği noktasında yeterli bilgi sahibi kişiler olması önemlidir. Bir başka nokta da yapılacak etkinliklerde herhangi bir bütçe, ödenek ayrılmamış olmasıdır. En büyük problemlerden biri de çalışanların fiziki şartlarının yetersizliği. Çalıştıkları kurumda çalışma şartlarına uygun şekilde dizayn edilmiş yeterli kaynak ve dokümanlarla donatılmış bir oda, elbette Manevi Danışmanların hizmetlerini çok daha konforlu ve verimli bir şekilde yerine getirmelerini sağlayacaktır.

Son olarak, kişisel tükenmişlik, manevi danışmanların duygusal ve zihinsel enerjilerini harcamalarına ve bu da mesleki performanslarını olumsuz etkileyebilir. Bu sıkıntıların anlaşılması ve ele alınması, manevi danışmanların daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde çalışmalarına yardımcı olabilir.

Bu çalışma, manevi danışmanların sahadaki zorluklarını daha iyi anlama ve bu zorluklara yönelik çözümler geliştirme amacını taşımaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu konudaki bilgiyi derinleştirerek, manevi danışmanların mesleklerini daha etkili bir şekilde icra etmelerine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Altaş, Nurullah. “*Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 39/1(Haziran 1999), 600.
- Ay, Mehmet Emin. *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Apaydın Halil, ; Rukiye Eker, “Din Görevlilerinde Meslekî Tükenmişlik: Kahramanmaraş Örneği”, 15/1 (*Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2015), 207-234.
- Bahçekapılı, Mehmet “Biyopsikososyal açıdan dinin engellilik ve farklı sağlık problemleri üzerindeki etkisi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, (Haziran 2016), 19-44.
- Başar, Serpil. “*Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı*”, 1, 622-623
- Bkz. Resmî Gazete, 17 Haziran 2014 Salı, Sayı: 29033, Başbakanlık (Diyanet İşleri Başkanlığı)-Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, (<http://www.resmigazete.gov.tr>), [Erişim: Ocak 2016], Ankara 2014.
- Bkz. Resmî Gazete, 17 Haziran 2014 Salı, Sayı: 29033, Başbakanlık (Diyanet İşleri Başkanlığı)-Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, (<http://www.resmigazete.gov.tr>), [Erişim: Ocak 2016], Ankara 2014.
- Baygeldi, Merve Reyhan. “Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması Mevcut Durum ve Öneriler”, *SETA Analiz* 234 (Nisan 2018), 1-31.
- Boztilki, Melike vd., “Maneviyat ve sağlık.” *Jaren Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi* 3 /1 (2017), 39-45.
- Çetinkaya; Altundağ; Azak, a.g.m., s. 49; Ayrıca bkz. Jessica Rose, *Psychology for Pastoral Contexts: A Handbook*, London: SCM Press, London 2013, s. 133-204;
- Melahat A. Kostak, “Hemşirelik Bakımının Mânevî Boyutu”, 2/6 (*Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2007), 105-115.
- Çınar, Fatih. “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/15 (Ocak 2016), 131-149.

- Doğan, Mebrure. “Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/2, (Aralık 2017), 1267-1304.
- Gül, Muhammed Emin. “Türkiye’de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış “, *Rusuh Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1/2 (Aralık 2021), 115-133.
- Işık, Harun- Karaman, Kasım. *Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Karagül, Arslan. “Manevi bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği)”. *Dinî Araştırmalar*, 15/40 (2012), 5-27.
- Kızılgeçit, Muhammet. *Din psikolojisinin 300’ü*. Ankara: Otto Yayınları,2020.
- Korkmaz, Arif. “Hastanede Dini Hayat: Teorik Çerçeve”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/29 (Haziran 2010), 286.
- Koç, Mustafa. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri”. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3 (Haziran 2021), 143.
- Malkoç, M. (2019). “Gençliği dini değerlerden uzaklaştıran sebepler.” *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (2019), 252-268.
- Melahat Akgün Kostak vd., “Hemşire ve Ebelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Düşünceleri”, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi Sempozyum Özel Sayısı* (2010)
- Mürsel, Cengiz. “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Problemlere Dini Danışmanlık ve Rehberliđin Katkısı (Bingöl Örneği)”. *Antakiyat*, 3/2, 231-255.
- Ok, Üzeyir vd., *Hastalar İçin Manevi Bakım*. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.
- Özüdoğru, Erdoğan. “Engellilere Yönelik Din Eğitimi ve Öğretimi”. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu* (Ankara 2013), 258.
- Söylev, Ömer Faruk *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi: Kavram, Kuram ve Uygulamalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2020), 63.